

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «ГОТОВНІСТЬ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ІНТЕГРОВАНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПРЕДМЕТНОЇ ТА ІНШОМОВНОЇ МОВЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»

THE ESSENCE OF THE CONCEPT "FUTURE TEACHERS' READINESS FOR INTEGRATED TEACHING A MAJOR SUBJECT AND A FOREIGN LANGUAGE TO THE PRIMARY SCHOOL STUDENTS"

Стаття присвячена проблемі підготовки майбутніх вчителів початкових класів до інтегрованого навчання іноземних мов на основі викладання курсу «Образотворче мистецтво». Зокрема, розкривається сутність таких понять, як: готовність як вид професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів у галузі викладання образотворчого мистецтва; готовність як вид професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів у галузі викладання іноземних мов; готовність як вид професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів до інтегрованого викладання іноземних мов на основі викладання курсу «Образотворче мистецтво». Основну увагу зосереджено на теоретико-методичних засадах дослідження. Висвітлюються концепції окремої підготовки майбутніх вчителів початкових класів до навчання образотворчого мистецтва та підготовки до навчання іноземної мови в молодших класах. Визначаються основні види компетенцій, які формуються у процесі цієї підготовки. У роботі акцентується, що придбання майбутнім вчителем двох спеціальностей: вчителя образотворчого мистецтва і вчителя іноземної мови можливо за взаємопов'язаного формування у студентів двох видів готовності, перша з яких включає: психолого-педагогічну, художньо-образотворчу і предметно-методичну компетенції, а друга – психолого-педагогічну, іншомовно-мовленнєву, лінгво-методичну компетенції. Розглядається сутність інтеграції кожної з видів компетенцій щодо: психолого-педагогічних (з урахуванням загальнопедагогічних і специфічних знань і умінь щодо кожного предмета); предметно-змістовних, де художньо-образотворча компетенція є домінуючою, а іншомовно-мовленнєва – допоміжною; і методичних (з навчання образотворчому мистецтву й іншомовному мовленнєвому матеріалу) знань і вмінь.

Ключові слова: готовність, інтегроване навчання, майбутні вчителі початкових

класів, образотворче мистецтво, іноземна мова.

The article deals with the problem of training future primary school teachers for integrated teaching a major subject and a foreign language to the primary school students. The essence of such concepts as: readiness as a kind of professional and pedagogical activity for primary school teachers in the field of fine arts teaching; readiness as a kind of professional and pedagogical activity of primary school teachers in the field of foreign language teaching; readiness as a kind of professional and pedagogical activity of primary school teachers for integrated teaching a foreign language on the basis of teaching the course "Fine Arts" have been analyzed. The work is focused on the theoretical and methodological foundations of the study. The concepts of training future primary school teachers for teaching fine arts and a foreign language in primary school are covered. The basic types of competences that are formed in the process of this training are determined. The paper emphasizes that the future teacher's acquisition of two specialties: a fine arts teacher and a foreign language teacher is possible in the students' interconnected formation of two types of readiness, the first of which includes: psychological and pedagogical, artistic and visual, subject and methodical competences, and the second one includes psychological and pedagogical, foreign language, linguistic and methodical competences. The essence of integration of each type of competences is considered in relation to: psychological and pedagogical (taking into account the knowledge and skills of general pedagogy/psychology and major subject); subject and content (where artistic and visual competence is dominant and foreign-language competence is auxiliary); and methodological (knowledge of teaching fine arts and foreign language material) knowledge and skills.

Key words: readiness, integrated teaching, future primary school teachers, fine arts, foreign language.

УДК 378:811.11
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-16-2-15>

Фрумкіна А.Л.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри іноземних мов № 2
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сьогодні в Україні величезне значення надається вивченню іноземних мов, насамперед англійської мови як домінуючої у світі мови міжнародного спілкування. Це пов'язано з євроінтеграційними та світовими інтеграційними прагненнями нашої країни, що не можуть бути реалізованими, коли більшість громадян країни не володіє іншомовними знаннями та іншомовними мовленнєвими вміннями для безперешкодної участі у міжнародній комунікації. З огляду на це зростає необхідність розробки і впровадження нових шляхів навчання іноземних мов на всіх ступенях освіти, починаючи з початкової школи.

Сьогодні у сфері початкової освіти активно змінюються цілі, завдання, зміст, підходи до організації освітнього процесу. Пріоритетна роль у цій роботі належить учителеві як основному суб'єкту навчального процесу. Щоб здійснити його якісну підготовку, необхідно чітко усвідомлювати ті нові вимоги, що постають перед сучасним учителем іноземної мови початкової школи. Вищій школі під час підготовки молодих спеціалістів потрібно відмовитися від набутих стереотипів і так організувати навчально-виховний процес, щоб студенти пройшли всі стадії професійного становлення, які б забезпечували

формування в них цілісного досвіду професійної діяльності [10, с. 29-30].

Фінальною метою навчання в ВЗО є задоволення соціального замовлення суспільства підготовки педагогічних кадрів, здатних викладати ряд шкільних предметів засобами іноземної мови. Це зумовлено не тільки необхідністю навчання школярів самостійного набуття додаткової інформації з іноземних першоджерел, а й концепцією Нової української школи [6], яка акцентує на необхідності виведення іноземної мови зі статусу шкільного предмету і введення його в статус засобу, що обслуговує придбання знань із різних дисциплін і допомагає вирішенню життєво зумовлених завдань. Для досягнення цієї мети необхідна спеціальна інтегрована методика навчання будь-якого предмету та іноземної мови для його викладання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сучасні дослідження методики навчання іноземних мов у початковій школі вже торкнулися проблеми інтегрованого навчання як засобу досягнення вмінь іншомовного спілкування (Л. Гаделія, Є. Ісакович, Н. Присяжнюк). Однак вони розглядали таке навчання як спільне вивчення різних дисциплін: літератури, музичної культури й англійської мови. Таке розуміння інтеграції лише дозволяло виконувати англійські пісні, читати англійські вірші та вживати вивчені висловлювання мовленнєвого етикету англійською мовою. Однак це не вирішувало суперечності між потребами випускників молодшої школи використовувати англійську мову для набуття різноматичних знань і спілкування на їх основі поза інтегрованим навчанням, вживаючи вивчений мовний і мовленнєвий матеріал.

У системі вищої освіти вже відомі положення про право отримання студентами відразу двох спеціальностей, наприклад, шкільного психолога і вчителя англійської мови, вчителя української мови та літератури і вчителя англійської мови, вчителя інформатики та вчителя англійської мови. Однак реалізація цих двох спеціальностей на практиці завжди починалася в середній і старшій школі у зв'язку з тим, що до моменту викладання ряду предметів іноземною мовою школярі повинні були вже накопичити певний запас іншомовних знань, навичок і вмінь. У початкових класах вони вивчали іноземну мову як предмет, який зводився до вивчення назв навколишніх предметів і розвитку вміння описувати їх. Розвиток вмінь реальної комунікації в початковій школі не передбачалося.

Мета дослідження – обґрунтувати теорію і практику такої підготовки вчителя початкових класів, яка б забезпечила можливість педагогу навчати в одному навчальному процесі двом різним за структурою дисциплінам, одна з яких є носієм певного змісту, а інша – лише обслуговує його вираження і вербальну основу його засвоєння.

Для цього дослідимо трактування різними вченими складових частин вищезначеного поняття, а саме:

1) готовності як виду професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів у галузі викладання образотворчого мистецтва;

2) готовності як виду професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів у галузі викладання іноземних мов;

3) готовності як виду професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів до інтегрованого викладання іноземних мов на основі викладання курсу «Образотворче мистецтво».

Виклад основного матеріалу. Поняття «готовності як виду професійно-педагогічної діяльності» визначалося багатьма науковцями (І. Зязюн, Н. Кузьміної, А. Маркової, В. Семиченко, М. Сметанського та ін.) і розглядалося як складне соціально-педагогічне явище, що реалізується в єдності особистісних індивідуально-психологічних якостей людини і системи професійно-педагогічних знань, умінь, навичок.

Поняття «готовності як виду професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів у галузі образотворчого мистецтва» аналізувалося такими вченими, як: Л. Будаєва, Л. Краснюк, О. Красовська, В. Козлов, С. Коновець, Ю. Криворучко, Л. Масол, Е. Петров, О. Отич, А. Тарасова, Л. Спирін, Л. Хомич, більшість із яких розглядала підготовку вчителя образотворчого мистецтва як формування необхідних компетенцій. Так, В. Адольф зазначав, що вчитель образотворчого мистецтва повинен володіти такими компетенціями: мотиваційною, цілеспрямованою, змістовно-операційною [1]. Н. Козлова представляла поєднання декількох інших компетентностей, у яких незмінною є мотиваційна, а інші – когнітивна та діяльнісна [3]. А. Хайруллін також вважав обов'язковою мотиваційну компетенцію і додавав до неї інструментально-виконавчу і художньо-творчу [9]. У свою чергу, Ю. Криворучко визначала «готовність майбутнього вчителя початкових класів до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів» як цілісне стійке особистісне утворення, що дозволяє організувати навчальну діяльність молодших школярів, спрямовану на розвиток їхніх художньо-творчих здібностей. Розглядаючи означену готовність як складну інтегровану якість особистості, вчена виділяє в її структурі особистісно-мотиваційний, змістово-процесуальний та оцінно-рефлексивний компоненти [4].

Ми за В. Адольф, О. Красовською, Н. Козловою, С. Коновець, Ю. Криворучко, Н. Кузьміною, А. Хайрулліном, Л. Хомич під готовністю майбутніх вчителів початкової школи до навчання молодших школярів мистецької освіти розуміємо володіння такими видами компетенцій: психолого-педагогічною, художньо-образотворчою і предметно-методичною.

Відповідно до теми нашого дослідження нас цікавить можливість формування готовності майбутніх

вчителів до інтегрованого навчання молодших школярів предметної та іншомовної мовленнєвої діяльності. Тому розглянемо можливість підготовки вчителів початкових класів до навчання малювання молодших школярів засобами іноземної мови.

Проблему навчання молодших школярів іноземним мовами досліджувало чимало вітчизняних і зарубіжних українських вчених, а саме: О. Коломінова (1999) – формування соціокультурної компетенції у процесі навчання усного спілкування, Т. Яблонська (2004) – навчання читання фабульних текстів, М. Ісайкіна (2004) – формування мовленнєвої діяльності за допомогою комп'ютерних ігор, О. Гузь (2005) – навчання усного мовлення з використанням відеофонограми, О. Карп'юк (2005) – навчання діалогічного мовлення засобом ситуативно-рольових прийомів, П. Бех, Л. Біркун (2006) – навчання міжкультурного спілкування, О. Романовська (2007) – навчання усного зв'язного висловлювання на основі образної наочності, Л. Городнича (2009) – диференційоване навчання аудіювання, Н. Кочубей (2014) – інтерактивне навчання діалогічного мовлення, І. Миркович (2017) – інтегроване навчання діалогічного мовлення на основі драматизації казкових текстів та ін.

Однією з фундаментальних робіт, присвячених цій проблемі, є дослідження В. Плахотника, в якому вчений доводить, що виключно усна основа навчання не може забезпечити молодшим школярам розвиток умінь іншомовної комунікації. Не заперечуючи значення домінування ігрової активізації мовних явищ, що досліджуються, вчений робить акцент на необхідності попереднього читання і запису мовних явищ, призначених до вживання в мові, тому провідним принципом його методики є взаємопов'язане навчання видам мовленнєвої діяльності, що передбачає навчання монологічного і діалогічного мовлення, аудіювання на основі того матеріалу, який вживається в читанні і письмі [8].

Подальший розвиток концепції навчання іноземним мовам школярів, молодших зокрема, ми знаходимо в дослідженнях Р. Мартинової. Своє найбільш повне відображення концепція отримала в розробленому нею системно-комунікативному методі, визнаному винаходом інститутом інтелектуальної власності в 2002 р і зафіксованому у вигляді патенту № 48831-А.

Сутність її новизни полягала в обґрунтуванні способу запам'ятовування мовних явищ, що досліджуються, і формуванні автоматизмів, які дозволяють їх вільне вживання в різних видах мовленнєвої діяльності. Так, вчена довела, що для ведення мовної інформації в короткочасну пам'ять необхідно 28-кратне усвідомлене повторення мовних явищ. Для введення цієї мовної інформації на проміжний етап її запам'ятовування необхідно 150-кратне повторення цих мовних явищ у поєднанні з раніше вивченим матеріалом на рівні словосполучень

і пов'язаних за змістом декількох речень. А для переходу цих методичних дій на рівень первинних мовленнєвих умінь або лінгвістичних умінь необхідно їх сторазове вживання в різних видах мовленнєвої діяльності, що і забезпечить їх запам'ятовування на рівні довгострокової пам'яті [5].

Значна увага підготовці майбутніх вчителів англійської мови до навчання молодших школярів приділяється у дослідженнях О. Бігич, яка вивчала розвиток методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. Вчена розуміла цю компетенцію як сукупність методичних знань, навичок і вмінь та індивідних, суб'єктних й особистісних якостей, яка функціонує як здатність проектувати, адаптувати, організувати, вмотивувати, досліджувати й контролювати навчальний, пізнавальний, виховний і розвиваючий аспекти іншомовної освіти молодших школярів у класній і позакласній роботі з іноземної мови через і під час спілкування з учнями» [2, с. 12-13]. Сукупність зазначених чинників розглядалася вченою як «інтеграція іноземної мови як фахового предмету з методикою, педагогікою й психологією та циклом лінгвістичних дисциплін» [2, с. 11].

Дослідження О. Паршикової було спрямовано на формування у вчителів початкових класів їх предметної, тобто професійно-лінгвістичної компетенції. Вчена обґрунтовує методологію визначення теоретичних основ навчання іноземної мови учнів початкової школи, яка полягає в узгодженні динаміки засвоєння іноземної мови та динаміки розвитку пізнавальної, комунікативно-мовленнєвої, мотиваційної та діяльнісної сфер життєдіяльності учнів; доводить доцільність використання природовідповідного комунікативно-ігрового методу, який враховує й узгоджує розвиток вікових можливостей учнів початкових класів і процесів засвоєння ними іноземної мови і забезпечує економічне навчання іноземної мови за умови реалізації його принципів: моделювання комунікативно-ігрової діяльності у навчальному процесі та «штучної природності» навчання елементарного іншомовного спілкування. Ця система навчання синтезує виділені лінії навчання: природовідповідну, розвиваючу і культуротворчу, які забезпечують взаємопов'язане формування основних компонентів іншомовної комунікативної компетентності, якими є мовний і мовленнєвий, стратегічний і соціокультурний компоненти [7, с. 9].

Розглянуті концепції підготовки майбутніх вчителів початкових класів для навчання іноземної мови в молодших класах дозволяють виокремити 3 основні види компетенцій, які в них формуються: психолого-педагогічну, іншомовно-мовленнєву, лінгво-методичну.

Психолого-педагогічна компетенція зводиться до наявності у майбутніх вчителів початкових класів педагогічних знань і вмінь вирішувати на їх основі різноманітні педагогічні завдання, пов'язані як із викладом самого предмета, так

і зі способами організації навчального процесу, а також урахуванням психологічних особливостей психіки дитини молодшого шкільного віку для вивчення іноземної мови.

Іншомовно-мовленнєва компетенція зводиться до наявності у вчителів словникового запасу, достатнього для вільної комунікації іноземною мовою в рамках соціокультурної і соціо-побутової тематики. А вони, в свою чергу, повинні ґрунтуватися на фонетичній, граматичній і лексичній компетенціях, що дозволяють формування мовленнєвих компетенцій у різних видах мовленнєвої діяльності.

Лінгво-методична компетенція зводиться до знання методичних закономірностей і принципів навчального процесу, а також методів навчання всім видам мовного і мовленнєвого матеріалу; різних способів вдосконалення своїх іншомовних знань шляхом читання автентичної літератури та використання різноманітних інтерактивних технологій.

Сукупність цих компетенцій і становить готовність до професійної діяльності вчителя іноземної мови початкових класів.

Таким чином, проаналізувавши всі складники поняття «готовності як виду професійно-педагогічної діяльності вчителів початкових класів до інтегрованого навчання образотворчого мистецтва та іноземної мови», можна зробити такий висновок. Оволодіння майбутнім вчителем двома спеціальностями, такими як вчитель образотворчого мистецтва і вчитель іноземної мови можливо за умови взаємопов'язаного формування у студентів двох видів готовності, перша з яких включає: психолого-педагогічну, художньо-образотворчу і предметно-методичну компетенції, а друга – психолого-педагогічну, іншомовно-мовленнєву, лінгво-методичну компетенції.

Розглянемо сутність інтеграції кожної з видів компетенцій щодо психолого-педагогічних, предметно-змістових і методичних знань і умінь.

Інтегроване формування психолого-педагогічних компетенцій для оволодіння двома вищезгаданими спеціальностями полягає в отриманні студентами педагогічних і психологічних знань рідною мовою як загальнонаукового, так і специфічного змісту для кожного предмета. А звідси і розвиток у них умінь організовувати в одному навчальному процесі набуття учнями знань з образотворчого мистецтва та іноземної мови і розвиток умінь вирішувати будь-які педагогічні проблеми, що виникають, на основі врахування психологічних особливостей віку дітей і їх здібностей сприймати навчальний матеріал з образотворчого мистецтва засобами іноземної мови.

Прикладом формування цих видів компетенцій може бути вирішення педагогічних завдань. Наприклад, *Педагогічне завдання № 1*.

Припустимо, учень прийшов на урок з малювання без акварельних фарб, які треба було обов'язково принести. Вчитель не витрачає

навчальний час, читаючи нотації, а зауважує: «I see, you have not brought the watercolors today. That's why take my watercolors. I would like you to work at the lesson together with the other pupils and do all the necessary tasks. Today, children, we are going to learn how to paint leaves. Take pencils and draw leaves in pencil at first. Now cover the leaves with green watercolors».

The teacher is addressing the pupil who didn't have the watercolors: «I am glad that you can do this work together with us».

Інтегроване формування предметно-змістових компетенцій, а саме художньо-образотворчої для предмету «Образотворче мистецтво» та іншомовно-мовленнєвої для предмету «Іноземна мова» виходитиме з того, що перший предмет є домінуючим, а другий – таким, що обслуговує перший. Тому суть інтеграції цих компетенцій складається з набуття знань різних видів образотворчої діяльності та закономірностей практичної реалізації візуальних художніх образів на площині та знань лексико-граматичного і мовленнєвого матеріалу, здатного висловити ці знання образотворчої діяльності іноземною мовою; а також умінь візуально-графічного зображення дійсності за допомогою різних художніх матеріалів з урахуванням вимоги стилю, видів і жанрів образотворчого мистецтва та володіння технологічними прийомами художньої діяльності, а відтак умінь вчителя пояснити це іноземною мовою, а учнів – зрозуміти це пояснення і діяти адекватно вимогам вчителя.

Прикладом формування цих видів компетенцій може бути вирішення таких педагогічних завдань. Наприклад, *Педагогічне завдання № 2*.

Учень неякісно виконав домашнє завдання, яке передбачало малювання дерева. Однак учитель у жодному разі не показує цей невдалий малюнок класу і не карає учня, а просить його виконати завдання ще раз, кажучи: «Peter, go to the blackboard. Take a piece of chalk and paint some parts of the picture. Tell me, please, how you will paint a trunk».

First pupil: «I am drawing two lines. They are making narrow upward. And at the same time they are making wider downwards».

Teacher: «What can you do to show the rough surface of the tree?»

Якщо учень мовчить і не знає відповіді, вчитель звертається до класу зі словами: «Children, who knows the answer?» *Second pupil:* «To make the trunk of the tree rough we must cover it with pencil strokes.» – *Teacher:* «What colour should these strokes be?» – *Second pupil:* «Brown».

Teacher (addressing the first pupil): «Take some brown chalk and do this task. It is OK. Now everybody sees that you have done a very nice picture».

«Now, children, we are going to learn how to paint the leaves. What leaves does a maple tree have?» Якщо учень не відповідає, вчитель задає це питання класу. Вся подальша робота проводиться

аналогічно. Таким чином, проблема недостатньо якісного виконання домашнього завдання вирішилася педагогічно правомірним шляхом.

Інтегроване формування методичних компетенцій, а саме: предметно-методичної та лінгво-методичної, полягає в: 1) знанні методичних прийомів навчання образотворчому мистецтву і знанні методики викладання іншомовного мовного і мовленнєвого матеріалу, необхідного для вираження предметно-методичних знань іноземною мовою; 2) вмінні виконувати всі методичні дії з малювання та використовувати всі методичні прийоми з навчання іншомовного мовного і мовленнєвого матеріалу.

Прикладом формування цих видів компетенцій може бути вирішення таких педагогічних завдань. Наприклад, *Педагогічне завдання № 3*.

Навчання малюванню яблука. Для того, щоб навчити учнів малювати яблуко, необхідно знати методику малювання яблука, яка складається з таких кроків: *Крок 1*. Малюємо квадрат розміром 8 на 8 см і поділяємо його посередині перпендикулярними прямими лініями, а всередині квадрата малюємо контур яблука. *Крок 2*. Малюємо гілочку і листочки у яблука. Стираємо зайві лінії. *Крок 3*. Беремо олівець і, не сильно натискаючи, позначаємо темні ділянки у яблука. *Крок 4*. Добре тиснемо на олівець і наносимо нові лінії по вже зазначених ділянках, розширюючи їх, роблячи перехід між кольором. Щоб зробити ділянку темніше, можна зафарбовувати хрест на хрест. Верхівки листочків робимо хвилястими. *Крок 5*. Зафарбовуємо сильніше частину яблука, що знаходиться знизу і з боку, середину яблука зафарбовуємо прямими лініями. Зафарбовувати сильно не має потреби, тому що на неї падає світло.

Відповідно до цих методичних дій методика навчання сприйняттю цих знань і продукуванню мовленнєвої діяльності на їх основі є такою: введення нових лексичних одиниць і їх семантизація; активізація лексики на рівні знань лексичних одиниць; вправи з читання записів і самостійного складання словосполучень і окремих речень за лексичними одиницями, що вивчаються; читання навчального тексту, зміст якого полягає в навчанні дій із зображення предмета, відповіді на запитання до цього тексту і його усний і письмовий виклад. Вважаємо, що названі методичні дії забезпечать безперешкодне розуміння мови вчителя з навчання зображенню певного предмету.

Висновки. Таким чином, під поняттям «готовність майбутніх вчителів початкових класів до інтегрованого навчання викладання іноземних мов на основі викладання курсу «Образотворче мистецтво» ми розуміємо здатність взаємопов'язаного формування у школярів: а) психолого-педагогічних компетенцій з урахуванням загальнопедагогічних знань і вмінь і специфічних знань і вмінь щодо кожного предмету; б) взаємопов'язаного формування

предметно-змістових компетенцій, де художньо-образотворча компетенція є домінуючою, а іншомовно-мовленнєва – допоміжною, з урахуванням специфіки знань і вмінь у галузі образотворчого мистецтва та іншомовних знань і вмінь, що забезпечують можливість вираження перших іноземною мовою; в) взаємопов'язаного формування методичних компетенцій, що представляють собою методичні знання і вміння з навчання образотворчому мистецтву і методичних знань і вмінь із навчання мовному та мовленнєвому матеріалу, необхідного для вираження знань і вмінь із домінуючого предмету.

Викладені результати дослідження дають підставу для практичної розробки процесу підготовки майбутніх учителів початкових класів до інтегрованого навчання освітньої та іншомовної мовленнєвої діяльності молодших школярів і моделювання цього процесу навчання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адольф В.А. Теоретические основы формирования профессиональной компетентности учителя : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Москва, 1998. 357 с.
2. Бігич О.Б. Теорія і практика формування методичної компетенції вчителя іноземної мови початкової школи. Київ : Ленвіт, 2006. 200 с.
3. Козлова Н.Б. Развитие профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка в процессе иноязычной подготовки в вузе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Магнитогорск, 2003. 148 с.
4. Криворучко Ю.М. Формування готовності майбутнього вчителя до розвитку художньо-творчих здібностей молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г. Шевченка. Чернігів, 2010. 21 с.
5. Мартынова Р.Ю. Системно-комунікативний спосіб навчання іноземних мов. *Укр. патент*. № 48831 – А, 2002.
6. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. Міністерство освіти і науки України. 20 жовтня 2016 р. 40 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.
7. Паршикова О.О. Теоретичні основи навчання іноземної мови учнів початкової школи : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2010. 408 с.
8. Плахотник В.М. Теоретичні основи навчання іноземних мов на початковому етапі в середній школі: дидактико-методичний аспект : дис. ... докт. пед. наук у формі доп. : 13.00.02. Київ : Київ. наук.-дослід. ін-т педагогіки, 1992. 52 с.
9. Хайруллин А.Р. Развитие художественно-творческих способностей будущих учителей изобразительного искусства в процессе изучения курса компьютерной графики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Уфа, 2010. 23 с.
10. Хомич Л.О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04. Київ, 1999. 42 с.